

Jan Hoffmann*

*Brandenburgische Technische Universität Cottbus-Senftenberg*ORCID: [0000-0001-5687-1786](https://orcid.org/0000-0001-5687-1786)

Europejski Zielony Ład, prawo europejskie i Łużyce

The European Green Deal, European law and Lusatia

Streszczenie

Zielony Ład jest „zieloną ofertą” Komisji Europejskiej. Skierowany jest on nie tylko do 27 państw członkowskich UE, ale także do obywateli Unii. To, jakie znaczenie ma Zielony Ład dla polsko-niemieckiego obszaru przygranicznego Łużyc, było tematem pierwszego Polsko-Niemieckiego Spotkania Energetycznego Euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr dnia 23 września 2021 r. w Sprembergu (Niemcy).

Słowa kluczowe

Zielony Ład, Fit for 55, Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

Abstract

The “Green Deal” is a “green offer” from the European Commission. It is aimed not only at the 27 EU Member States, but also at the EU citizens. The meaning of the “Green Deal” for the German-Polish border region of Lusatia was discussed at the first German-Polish energy get-together of the Euroregion Spree-Neiße-Bober/Sprewa-Nysa-Bóbr on September 23, 2021 in Spremberg (Germany).

Keywords

Green Deal, Fit for 55, Just Transition Fund (JTF)

Zielony Ład to – w dosłownym tłumaczeniu – „zielona oferta” Komisji Europejskiej. Jest ona skierowana nie tylko do 27 państw członkowskich UE, ale także do około 500 milionów obywateli Unii, w tym również do Państwa oraz do mnie. Nie trzeba studiować prawa, żeby wiedzieć, że każda oferta wymaga przyjęcia przez oznaczonego adresata. Tak samo jest z Zielonym Ładem. Ale co kryje się za tą ofertą? Co jest właściwie do przyjęcia? Na te pytania postaram się udzielić odpowiedzi. Dziękuję za zaproszenie na inaugurację polsko-niemieckiego cyklu Spotkań Energetycznych, w którym biorę

* Opatrzony przypisami referat wygłoszony na pierwszym polsko-niemieckim Spotkaniu Energetycznym Euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr dnia 23 września 2021 r. w Sprembergu, *Der „Grüne Deal”, das Europarecht und die Lausitz*. Tłum. na jęz. polski Diana Stypuła.

udział jako przedstawiciel Brandenburskiego Uniwersytetu Technicznego Cottbus-Senf-tenberg (BTU), gdzie wykładam prawo ochrony środowiska i prawo europejskie.

1. Zielony Ład? O czym mowa?

Zielony Ład – COM(2019) 640 final¹ – to obejmujący ok. 35 stron tzw. komunikat Komisji Europejskiej z grudnia 2019 r. Nie stanowi on aktu prawnego; jest jedynie propozycją Komisji skierowaną do organów legislacyjnych UE, wzywającą do „zatwierdzenia” proponowanych przez nią inicjatyw politycznych, ich propagowania, a tym samym do wcielenia Zielonego Ładu w życie.

2. Jaki jest cel Zielonego Ładu?

Pod względem treści jest to pilna rekomendacja dla nowej – dla wielu rewolucyjnej – „strategii wzrostu” UE, której celem jest całkowita dekarbonizacja rynku wewnętrznego. Intencją jest stworzenie gospodarki daleko różniącej się od dotychczasowej. Aby powstrzymać postępujące zmiany klimatyczne spowodowane przez człowieka, do roku 2050 w UE powinna nastąpić całkowita redukcja unijnych emisji gazów cieplarnianych netto. Proces ten powinien iść w parze z oddzieleniem wzrostu gospodarczego od zużycia zasobów, jak sugerował to „Klub Rzymski” w swej publikacji *Granice wzrostu*² już na początku lat 70. Z punktu widzenia wielu naukowców propozycje Komisji są jednak w rzeczywistości opóźnione o 50 lat, nawet jeśli wziąć pod uwagę fakt, iż Wspólnota Europejska, a później UE, począwszy od lat 90., przygotowały i wdrożyły szereg strategii redukcji gazów cieplarnianych³. Jak dotąd działania te nie doprowadziły do „dekarbonizacji” gospodarki, a jedynie do redukcji o ok. 25% w stosunku do poziomu z 1990 r.

Ponadto, aby nie pozostawić w tyle żadnego z państw członkowskich ani regionu, transformacja gospodarki powinna być sprawiedliwa i oparta na zasadzie inkluzywności.

3. Plan i kierunki działań

3.1. Zarys

Zielony Ład zawiera swoistą „mapę” wskazującą drogę do wdrożenia najważniejszych strategii i działań koniecznych do osiągnięcia zerowego poziomu emisji.

¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, Bruksela, dnia 11.12.2019 r.

² D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.W. Behrens III, *The Limits to growth: A report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, Universe Books, New York 1972.

³ Zob. J. Hoffmann, *Herausforderung Klimaschutz*, Nomos, Baden-Baden 2007, s. 75 i n.

Od strony prawnej obejmuje to:

- europejskie prawo klimatyczne, wskazujące ramy prawne do osiągnięcia celu w postaci gospodarki neutralnej dla klimatu,
- wysokobudżetowy Fundusz UE na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, służący wspieraniu regionów w procesie transformacji w kierunku neutralności klimatycznej.

Bardziej polityczny charakter mają natomiast:

- tzw. dyplomacja Zielonego Ładu, służąca realizacji zewnętrznego wymiaru Zielonego Ładu wobec państw spoza UE,
- Europejski Pakt na rzecz Klimatu, skierowany do wszystkich obywateli UE.

3.2. Przebieg – co się wydarzyło do tej pory?

Od momentu opublikowania rekomendacji Komisji pod koniec 2019 r. minęło półtora roku⁴. Pomimo obiektywnych trudności w związku z kryzysem wywołanym pandemią koronawirusa (COVID-19) Komisji udało się w międzyczasie wdrożyć ustalony plan i zrealizować założone cele: w czerwcu 2021 r. weszło w życie nowe prawo klimatyczne UE⁵, a także został przyjęty Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji⁶. Obie inicjatywy wymagały zgody państw członkowskich w Radzie UE oraz Parlamentu Europejskiego. Z wyjątkiem Polski wszystkie państwa członkowskie UE zatwierdziły w grudniu 2019 r. cel polegający na osiągnięciu przez Unię neutralności klimatycznej do roku 2050⁷. Prezes Rady Ministrów Mateusz Morawiecki zaproponował przyjęcie celu neutralności klimatycznej dla Polski na rok 2070⁸. Wszyscy wiemy dlaczego: z uwagi na polski węgiel i Polską Grupę Energetyczną S.A.

a) Europejskie prawo klimatyczne i Fit for 55

Europejskie prawo klimatyczne⁹ jako „serce Zielonego Ładu”¹⁰ zostało „przeferrowane” pod koniec czerwca 2021 r. na podstawie – budzącego kontrowersje – art. 192 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). W ten sposób oparty na

⁴ Według daty wygłoszenia referatu.

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie), Dz. Urz. UE L 243/1 z 9.07.2021 r.

⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, Dz. Urz. UE L 231/1 z 30.06.2021 r.

⁷ Posiedzenie Rady Europejskiej (12 grudnia 2019 r.) – Konkluzje = CO EUR 31 CONCL 9, EUCO 29/19, I.

⁸ Zob. Spiegel z dnia 13.12.2019 r., <https://www.spiegel.de/politik/ausland/cu-staaten-einigen-sich-auf-klimaziel-fuer-2050-ohne-polen-a-1301054.html> [dostęp: 18.02.2022].

⁹ Dz. Urz. UE L 243/1 z 9.07.2021 r.

¹⁰ Tak Ursula von der Leyen; zob. także T. Schuelken, B. Sichla, *Das Europäische Klimagesetz – Inhalt, Rechtsfragen und Ausblick*, „UPR“ 2021, nr 1, s. 1, z dalszymi przypisami.

pierwotnym europejskim prawie ochrony środowiska cel w postaci neutralności klimatycznej w UE stał się wiążący prawnie. Regulacja nie wymagała akceptacji Polski, ponieważ wymieniona podstawa prawna nie wymaga jednomyślności w Radzie. Nie wchodząc w szczegóły, mogę jednak nadmienić, iż w tej kwestii można by było zająć odmienne stanowisko prawne, ponieważ przyjęta regulacja dotycząca neutralności klimatycznej może, przynajmniej pośrednio¹¹, wpływać zarówno na wolny „wybór źródła energii przez dane państwo członkowskie, jak i na ogólną strukturę jego zaopatrzenia w energię” (słowo kluczowe: odejście od węgla). W takiej konstelacji zaś art. 192 ust. 2 pkt 1 lit. c) TFUE wymaga już jednomyślności w Radzie. Nie jest mi wiadomym, czy Polska na tej podstawie będzie kwestionować europejskie prawo klimatyczne przed Trybunałem Sprawiedliwości UE, ale jest to do pomyślenia. „Złośliwi” mogliby argumentować, że taki, a nie inny wybór podstawy prawnej umożliwił „pominięcie” stanowiska Polski w sprawie.

Zgodnie z przyjętym prawem klimatycznym tymczasowym celem UE do roku 2030 jest osiągnięcie 55% redukcji emisji w porównaniu z poziomami z 1990 r. W jaki sposób cel ten powinien zostać osiągnięty, Komisja ogłosiła w swoim komunikacie COM(2021) 550 final z lipca 2021 r., wymownie zatytułowanym „Fit for 55”¹². Pakiet, zwany w Polsce „Gotowi na 55”, obejmuje łącznie osiem propozycji rozszerzenia istniejących aktów prawnych i pięć nowych inicjatyw dla różnych obszarów polityki i sektorów gospodarki, a mianowicie klimatu, energii i paliw, transportu, budynków, użytkowania gruntów i leśnictwa.

b) Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

Rozporządzenie UE 2021/1056¹³ ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji wydane zostało na tydzień przed przyjęciem europejskiego prawa klimatycznego. Na podstawie prawnej rozporządzenia wybrany został art. 175 akapit 3 TFUE, dotyczący polityki spójności. Także w tym przypadku nie była wymagana zgoda Polski, ponieważ przyjęcie regulacji wymagało zwykłej większości w Radzie (zwykła procedura ustawodawcza).

Zgodnie z rozporządzeniem Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji („Just Transition Fund”) został ustanowiony w celu „zapewnienia wsparcia dla ludności, gospodarek i środowiska na terytoriach, które mierzą się z poważnymi wyzwaniem społeczno-gospodarczymi wynikającymi z procesu transformacji w kierunku [...] neutralnej

¹¹ W tym rozumieniu T. Schuelken, B. Sichla, *op. cit.*, s. 2.

¹² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Gotowi na 55”: osiągnięcie unijnego celu klimatycznego na 2030 r. w drodze do neutralności klimatycznej, COM(2021) 550 final, Bruksela, dnia 14.7.2021 r.

¹³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, Dz. Urz. UE L 231/1 z 30.06.2021 r.

dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050”¹⁴. Adresatem regulacji są przede wszystkim regiony węglowe w Niemczech i w Polsce. UE zamierza przeznaczyć na ten cel 17,5 mld euro. Przydział środków dla poszczególnych państw członkowskich nastąpić ma na podstawie Załącznika I do rozporządzenia. Zgodnie z nim Niemcy otrzymają 12,88%, a Polska 20,00% środków z funduszu. Kwotowo oznacza to łącznie 2,25 mld euro dla Niemiec i 3,5 mld euro dla Polski. Choć mowa o pokaźnych sumach, w przypadku Polski istnieje pewien haczyk: w rozporządzeniu jest klauzula, którą chciałbym – nie oceniając – nazwać „klauzulą polską”. Chodzi o art. 7 rozporządzenia dotyczący warunkowego dostępu do zasobów, który brzmi: „(1) W przypadku, gdy państwo członkowskie nie zobowiązało się do realizacji celu zakładającego osiągnięcie przez Unię neutralności klimatycznej [...], udostępnia się [...] tylko 50% rocznych alokacji dla tego państwa członkowskiego [...]. (3) Jak tylko państwo członkowskie zobowiąże się do realizacji celu zakładającego osiągnięcie przez Unię neutralności klimatycznej do roku 2050, może ono przedłożyć wniosek o zmianę [...] oraz uwzględnić alokacje nieobjęte programowaniem [...]”.

W praktyce oznacza to, że Polska może ubiegać się tylko o połowę z 3,5 mld euro, ponieważ nie zobowiązała się do tej pory do osiągnięcia neutralności pod względem gazów cieplarnianych do 2050 r. Ponadto środki z funduszu są wyraźnie powiązane z „promowaniem przechodzenia na działania niskoemisyjne i wspierające odporność na zmianę klimatu”¹⁵, dlatego też ani elektrownie węglowe i gazowe, ani elektrownie jądrowe nie spełniają kryteriów uzyskania wsparcia¹⁶.

Wynikająca z tego dla polskiego rządu presja polityczna i gospodarcza wydaje się być ogromna – co jest zabiegiem zamierzonym przez inne państwa członkowskie UE. Z taktycznego punktu widzenia projekt¹⁷ rozporządzenia ustanawiającego Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji takiej klauzuli jeszcze nie zawierał. Czas pokaże, czy polski rząd ulegnie presji ze strony reszty UE, czy nie.

Znaczna jest również presja czasowa dla obu państw członkowskich – Niemiec i Polski: zgodnie bowiem z art. 11 rozporządzenia warunkiem skorzystania ze środków funduszu jest jak najszybsze opracowanie tzw. terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji. Ustęp 1 art. 11 rozporządzenia stanowi: „Państwa członkowskie przygotowują, wspólnie z odpowiednimi władzami lokalnymi i regionalnymi z danych terytoriów, co najmniej jeden terytorialny plan sprawiedliwej transformacji obejmujący do-

¹⁴ Art. 1 rozporządzenia (UE) 2021/1056.

¹⁵ Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, s. 20.

¹⁶ Zob. katalog wyłączeń z zakresu wsparcia, art. 9 rozporządzenia (EU) 2021/1056.

¹⁷ Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, COM(2020) 22 final, Bruksela, dnia 14.01.2020 r.

tknięte skutkami transformacji terytorium lub terytoria [...], zgodnie z wzorem określonym w załączniku II”.

c) Dyplomacja Zielonego Ładu

W uzupełnieniu regulacji prawnych Zielony Ład przewiduje również szereg środków i strategii o charakterze politycznym. Do takich należy skierowana na współpracę z państwami trzecimi tzw. dyplomacja Zielonego Ładu UE. Zgodnie z przyjętymi w tym względzie konkluzjami, polityka zagraniczna UE powinna promować ambitne strategie środowiskowe, klimatyczne i energetyczne na całym świecie, a tym samym przyczynić się do zobowiązania się również krajów spoza UE do celu, jakim jest neutralność pod względem emisji gazów cieplarnianych. Jako środek nacisku dla krajów spoza UE przewidziano tzw. mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ w wybranych sektorach, mający na celu zmniejszenie ryzyka ucieczki emisji. Dzięki temu ceny importowanych wyrobów odzwierciedlać będą wielkość emisji związanych z ich wyprodukowaniem. Należy dodać, iż środek ten powinien być zaprojektowany w taki sposób, aby był zgodny z zasadami Światowej Organizacji Handlu i innymi zobowiązaniami międzynarodowymi UE¹⁸.

d) Europejski Pakt na rzecz Klimatu

Kolejną, nie mniej ważną inicjatywą wynikającą z realizacji Zielonego Ładu jest skierowany do obywateli UE Europejski Pakt na rzecz Klimatu. Zgodnie z polityką Zielonego Ładu: „Uczestnictwo i zaangażowanie opinii publicznej i wszystkich zainteresowanych stron ma kluczowe znaczenie dla powodzenia Europejskiego Zielonego Ładu. Ostatnie wydarzenia polityczne pokazują, że przełomowe przedsięwzięcia polityczne kończą się powodzeniem jedynie wtedy, gdy obywatele są w pełni zaangażowani w ich opracowywanie. Ludzie martwią się o swoje miejsca pracy, czy będą w stanie ogrzać swój dom i o to, jak związać koniec z końcem, i instytucje UE powinny z nimi współpracować, jeżeli Zielony Ład ma odnieść sukces i doprowadzić do trwałych zmian. Obywatele są i powinni pozostać siłą napędową transformacji”¹⁹.

W tym celu Komisja uruchomiła Europejski Pakt Klimatyczny w 2020 r.²⁰, chcąc przy tym skoncentrować się na trzech rodzajach współpracy ze społeczeństwem. Dotyczą one:

- udostępniania i podnoszenia świadomości społeczeństwa,
- tworzenia wirtualnych przestrzeni, w których obywatele mogą wyrażać swoje pomysły i wspólnie pracować nad ambitnymi działaniami na szczeblu lokalnym,
- budowania zdolności w celu ułatwiania inicjatyw oddolnych dotyczących zmiany klimatu i ochrony środowiska.

¹⁸ Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, s. 6.

¹⁹ *Ibidem*, s. 27.

²⁰ Zob. European Climate Pact, https://europa.eu/climate-pact/index_pl [dostęp: 18.02.2022].

Pakt opiera się na organizowanych przez Komisję dialogach obywatelskich w całej UE. Również my, dzisiaj, jesteśmy częścią tej inicjatywy. Dlatego na zakończenie chciałbym wskazać, jak my – lokalne środowisko naukowe – możemy przyczynić się do osiągnięcia celów Zielonego Ładu.

4. BTU i Zielony Ład

Zielony Ład postuluje również „mobilizację badań naukowych i promowania innowacji”²¹. Kto może lepiej sprostać tym celom na niemieckich Łużycach, jak nie Brandenburski Uniwersytet Techniczny w Cottbus-Senftenberg? W dalszej części przedstawię dwa przykłady.

4.1. Centrum Hybrydowych Systemów Elektrycznych Cottbus

Jednym z planów BTU jest obecnie utworzenie unikalnego centrum badań nad hybrydowymi napędami elektrycznymi²². Planowane centrum nosi nazwę Centrum Hybrydowych Systemów Elektrycznych Cottbus (CHESCO). Główne obszary badawcze tej jednostki to systemy hybrydowo-elektryczne i elektryczne w dziedzinie lotnictwa, kolei i dróg. Dzięki CHESCO powstaną – oparte na pełnej cyfryzacji wszystkich procesów rozwojowych, produkcyjnych, eksploatacyjnych i konserwacyjnych – centrum produkcyjne do stosowania innowacyjnych technologii produkcyjnych, a także centrum z najnowocześniejszymi możliwościami testowania opracowanych nowych systemów i prototypów.

4.2. Łużycki Park Naukowy

Kolejnym projektem, finansowanym przez rząd federalny dotacją w wysokości 300 mln euro, jest budowa parku naukowego w Cottbus, obejmującego między innymi klaster „transformacja energetyczna i dekarbonizacja”. Tzw. Łużycki Park Naukowy ma zapewnić miejsce pracy i umożliwić prowadzenie badań naukowych 1500 naukowcom. Powinien on zapewnić przestrzeń badawczą uczelni, instytutom pozauczelnianym i przedsiębiorstwom badawczym, a także wspierać je w sieciowaniu w zachodzącej przemianie strukturalnej regionu²³. Dzięki projektom dotyczącym zmian strukturalnych i osiedlaniu się instytutów pozauniwersyteckich i federalnych kampus w Cottbus powinien stać się jedną z najbardziej dynamicznych lokalizacji naukowych w Niemczech²⁴.

²¹ Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, s. 22.

²² Zob. <https://www.b-tu.de/chesco> [dostęp: 18.02.2022].

²³ Zob. <https://www.lr-online.de/lausitz/cottbus/wissenschaft-in-brandenburg-warum-cottbus-300-millionen-euro-fuer-einen-wissenschaftspark-bekommt-58374275.html> [dostęp: 18.02.2022].

²⁴ Tak zakłada plan rozwoju uczelni na lata 2021-2026 – „Hochschulentwicklungsplan BTU 2021-2026“.

4.3. Aktualne projekty w ramach programu INTERREG z Uniwersytetem Zielonogórskim

Będąc uczelnią europejską i współzałożycielem sieci „European University for Customised Education” (EUNICE)²⁵, BTU współpracuje z wieloma instytucjami z Polski, m.in. z Politechniką Poznańską. Jeśli chodzi o współpracę uniwersytecką w Euroregionie Sprewa-Nysa-Bóbr to podkreślenia wymagają trzy projekty, realizowane obecnie w ramach programu unijnego INTERREG we współpracy z Uniwersytetem Zielonogórskim, w następujących dziedzinach:

- technologie magazynowania energii i efektywność energetyczna²⁶,
- magazynowanie energii w przyszłości²⁷,
- rozwój zorientowanej na zastosowania w praktyce transgranicznej sieci kompetencji w zakresie transferu wiedzy i technologii w dziedzinie budowy konstrukcji lekkich²⁸.

Bibliografia

Prawo Unii Europejskiej

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, Dz. Urz. UE L 231/1 z 30.06.2021.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie), Dz. Urz. UE L 243/1 z 9.07.2021.

Posiedzenie Rady Europejskiej (12 grudnia 2019 r.) – Konkluzje = CO EUR 31 CONCL 9, EUCO 29/19, I.

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, Bruksela, dnia 11.12.2019 r.

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Gotowi na 55”: osiągnięcie unijnego celu klimatycznego na 2030 r. w drodze do neutralności klimatycznej, COM(2021) 550 final, Bruksela, dnia 14.07.2021 r.

Literatura

Hoffmann J., *Herausforderung Klimaschutz*, Nomos, Baden-Baden 2007.

Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens III W.W., *The Limits to growth: A report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, Universe Books, New York 1972.

Plan rozwoju uczelni na lata 2021-2026 – „Hochschulentwicklungsplan BTU 2021-2026“.

²⁵ Zob. <https://eunice-university.eu> [dostęp: 18.02.2022].

²⁶ Szczegóły na <https://interregva-bb-pl.eu/9893-2/> [dostęp: 18.02.2022].

²⁷ Szczegóły na <https://interregva-bb-pl.eu/85038490-2/> [dostęp: 18.02.2022].

²⁸ Szczegóły na <https://interregva-bb-pl.eu/85038336-2/> [dostęp: 18.02.2022].

Schuelken T., Sichla B., *Das Europäische Klimagesetz – Inhalt, Rechtsfragen und Ausblick*, „UPR“ 2021, nr 1.

„Spiegel“ z dnia 13.12.2019 r., <https://www.spiegel.de/politik/ausland/eu-staaten-einigen-sich-auf-klimaziel-fuer-2050-ohne-polen-a-1301054.html>.

Internet

Center for Hybrid Electric Systems Cottbus (chesco), <https://www.b-tu.de/chesco>.

Die Kooperation der Wissenschaftspartner in der Ausbildung und beim Wissenstransfer im Bereich der Energiespeichertechnologien und der Energieeffizienz in der Region SNB, zob. <https://interregva-bb-pl.eu/9893-2/>.

Energiespeicher der Zukunft in der Region Spree-Neisse-Bober, <https://interregva-bb-pl.eu/85038490-2/>.

European Climate Pact, https://europa.eu/climate-pact/index_pl.

European University for customised education, zob. <https://eunice-university.eu>.

Grenzen überwinden mit Schlüsseltechnologien – nachhaltige Entwicklung eines grenzüberschreitenden Kompetenznetzwerkes zum Wissens- und Technologietransfer auf dem Gebiet des Anwendungsorientierten Leichtbaus, <https://interregva-bb-pl.eu/85038336-2/>.

Warum Cottbus 300 Millionen Euro für einen Wissenschaftspark bekommt, <https://www.lr-online.de/lausitz/cottbus/wissenschaft-in-brandenburg-warum-cottbus-300-millionen-euro-fuer-einen-wissenschaftspark-bekommt-58374275.html>.